

Onderzoeksagenda 2021

Expertisepunt Basisvaardigheden

Colofon

Auteurs: Jurriaan Omlo en Krista van Mourik

Juni, 2021

© Expertisepunt Basisvaardigheden

Te downloaden via: www.movisie.nl

Het Expertisepunt Basisvaardigheden wordt mogelijk gemaakt door het programma Tel mee met Taal, een initiatief van de ministeries van BZK, OCW, SZW en VWS.



kennis en aanpak van
sociale vraagstukken



Expertisepunt Basisvaardigheden

Het Expertisepunt Basisvaardigheden is er voor alle organisaties, professionals en vrijwilligers die te maken hebben met mensen die moeite hebben met lezen, schrijven, rekenen en daardoor ook vaak met digitale vaardigheden. Van onderwijsorganisaties, vrijwilligersorganisaties, maatschappelijke organisaties en overheidsinstanties tot wetenschappers, werkgevers, werknemers en sociale partners. Zij kunnen hier terecht voor kennis en samenwerking. Meer informatie op www.basisvaardigheden.nl.

Ieder jaar publiceert het Expertisepunt Basisvaardigheden een onderzoeksagenda die aansluit bij de actualiteiten, urgente kwesties en vraagstukken die spelen in de praktijk en bij kennisleemtes in de wetenschap.

De Onderzoeksagenda 2021 kent twee thema's, namelijk Professionalisering en Maatschappij & participatie. Binnen deze thema's zijn speerpunten geformuleerd. De speerpunten geven richting aan de onderzoeksvoorstellen die ingediend kunnen worden bij het Expertisepunt Basisvaardigheden.

Tot en met 1 september 2021 kunnen projectideeën ingediend worden voor de onderzoeksrunde 2021. Kijk voor meer informatie op:

<https://www.movisie.nl/onderzoeksportaal-expertisepunt-basisvaardigheden>

ONDERZOEKSTHEMA 1: PROFESSIONALISERING

Voor het onderzoeksthema professionalisering zijn twee speerpunten geformuleerd, namelijk 1) sociaal werk en basisvaardigheden en 2) ervaringsdeskundigheid. Hieronder volgt een toelichting op de speerpunten.

Speerpunt 1: Sociaal werk en basisvaardigen

Sociaal werk behoort sinds de coronacrisis tot de cruciale beroepen. Sociaal werkers vervullen een belangrijke rol in het ondersteunen van individuen, gezinnen, groepen en gemeenschappen (in kwetsbare posities). Aanleiding kunnen problemen zijn op het gebied van financiën, participatie, werk, relaties en opvoeding. Het doel van sociaal werkers is om mensen te ondersteunen in hun maatschappelijke participatie als zij daar zelf (tijdelijk) door omstandigheden onvoldoende toe in staat zijn. Sociaal werkers signaleren, agenderen en adresseren daarnaast maatschappelijke en institutionele factoren die ten grondslag liggen aan problemen (Hooghiemstra & Van Pelt, 2020).¹

In de [kennis- en onderzoeksagenda sociaal werk](#) wordt vastgesteld dat er een sterke behoefte is aan nieuwe kennis die bijdraagt aan de professionalisering en beroepsinnovatie van sociaal werkers. Internationaal gezien loopt Nederland achter als het gaat om het ontwikkelen van praktijken waarin nieuwe kennis voor sociaal werkers ontwikkeld wordt (Hooghiemstra & Van Pelt, 2020). Kennis verkregen uit onderzoek naar professioneel handelen van sociaal werkers, in relatie tot beperkte basisvaardigheden, is eveneens beperkt. Nieuw onderzoek kan een belangrijke impuls geven aan een verdere professionalisering van het beroep en een kwaliteitsslag betekenen in het signaleren, bereiken, agenderen, ondersteunen en motiveren van mensen met beperkte basisvaardigheden.

Binnen dit speerpunt ziet het Expertisepunt Basisvaardigheden graag onderzoeksvoorstellen met aandacht voor de vraag hoe sociaal werk problemen rondom beperkte basisvaardigheden (vroegtijdig) kan signaleren, mogelijk voorkomen en oplossen dan wel de negatieve gevolgen van beperkte basisvaardigheden kan verminderen of verzachten.

Binnen het onderzoek dient er aandacht te zijn voor:

- Werkzame elementen
- Goede voorbeelden en/of effectieve aanpakken
- Knelpunten en kennislücken

Een mogelijke aanpak is het benutten van bestaand onderzoek en overzicht bieden van bestaande kennis in binnen- en buitenland. Een andere mogelijkheid is empirisch onderzoek door het afnemen van interviews onder sociaal werkers en experts. Een combinatie is ook mogelijk. Een belangrijk aandachtspunt is dat er aandacht is voor de vertaling naar de beleids- en uitvoeringspraktijk zodat het onderzoek ook daadwerkelijk een impuls biedt voor verdere professionalisering van de beroepspraktijk.

Speerpunt 2: Ervaringsdeskundigheid

Ervaringsdeskundigen worden steeds vaker ingezet bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Hier gaat het erom – naar een definitie van de Vereniging voor Ervaringsdeskundigen - dat mensen hun persoonlijke en collectieve ervaringskennis aanwenden om deze, in welke vorm dan ook, door te geven aan anderen (Van den Eerden, 2017). Het gaat veelal om het perspectief vanuit de ervaringen van een inwoner, cliënt of gebruiker van bepaalde voorzieningen die van betekenis is voor anderen in eenzelfde positie (profijtgroep). Zo worden taalambassadeurs getraind en ingezet bij het thema basisvaardigheden, bijvoorbeeld bij inspraak in het lokale beleid (Den Hollander, 2018). Wat hiervan de meerwaarde kan zijn, blijkt uit onderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigheid bij armoede (Steenkens, Demeyer & Van Regenmortel, 2009; Engbersen & Omlo, 2020). Het inzetten van (opgeleide) ervaringsdeskundigen blijkt verschillende voordelen te hebben, zoals het verhogen van de kwaliteit van de dienstverlening, het verbeteren van communicatie en bejegening, het stimuleren van samenwerking en reflectie van professionals in hun werk en het herstel- en empowermentproces van ervaringsdeskundigen zelf.

Het is belangrijk om stil te staan bij de betekenis van ervaringsdeskundigheid. Volgens Keuzenkamp (2017) wordt de betekenis van ervaringsdeskundigheid nog te vaak opgerekt. Zodra mensen een bepaalde ervaring hebben, staan zij al snel te boek als 'ervaringsdeskundig'. Abma et al., (2017) omschrijven een ervaringsdeskundige als *“Een persoon die door gerijpte en doorleefde ervaring van tegenslag, ziekte, beperking, lotgeval of levensomstandigheid in staat is om de kennis die niet door studie of onderwijs, maar door deze ervaring is opgedaan - de zogeheten ervaringsdeskundigheid - te benutten. De ervaringsdeskundige benut deze kennis door soortgelijke ervaringen van anderen te verhelderen, door lotgenoten te helpen, als klankbord te dienen voor beleidswijzigingen of technische innovaties die gericht zijn op verbetering van het betreffende ervaringsdomein of door te ondersteunen bij programma's die bijvoorbeeld gericht zijn op armoedepreventie en het voorkomen en afwenden van een ongezonde of onwenselijke levensstijl.”*

Binnen dit speerpunt ziet het Expertisepunt Basisvaardigheden graag onderzoeksvoorstellen waarin kennis wordt verzameld van goede voorbeelden, waarbij ervaringsdeskundigheid is benut in beleidsontwikkeling en -uitvoering. Duidelijk moet

worden in hoeverre de opgedane kennis benut kan worden voor het thema basisvaardigheden, en zo ja op welke manier. Welke rollen en competenties vraagt dit van ervaringsdeskundigen? Wat zijn belangrijke randvoorwaarden? Wat levert dit op voor professionals, de doelgroep en voor ervaringsdeskundigen zelf? Binnen het onderzoek dient aandacht te zijn voor:

- Werkzame elementen
- Inspiratie uit goede voorbeelden en effectieve aanpakken
- Knelpunten en kennishiaten

Een mogelijke aanpak is een verkenning naar voorbeelden in binnen- en buitenland waarbij participatie van ervaringsdeskundigen is benut in beleidsontwikkeling en -uitvoering. Dit kan middels een literatuurstudie en/of een empirisch onderzoek door interviews af te nemen met stakeholders en ervaringsdeskundigen. Het onderzoek dient praktijkgericht te zijn zodat professionals, die met de doelgroep werken, de kennis kunnen benutten in hun werk. Het onderzoek hoeft zich niet te beperken tot kennis over de inzet van ervaringsdeskundigen ten aanzien van mensen met beperkte basisvaardigheden, zoals taalambassadeurs en voormalig laaggeletterden. Er mag ook gebruik gemaakt worden van kennis over thema's die raken aan laaggeletterdheid, zoals armoede en eenzaamheid.

ONDERZOEKSTHEMA 2 MAATSCHAPPIJ & PARTICIPATIE

Voor het onderzoeksthema Maatschappij & participatie zijn twee speerpunten geformuleerd, namelijk 1) werving en motivatie en 2) intergenerationele overdracht. Hieronder volgt een toelichting op de speerpunten.

Speerpunt 1 Werving en motivatie

Een veel genoemd probleem ligt op het gebied van werving en motivatie. Veel mensen met beperkte basisvaardigheden worden op dit moment niet of nauwelijks naar scholing geleid. Met name kwetsbare doelgroepen zijn moeilijk te bereiken. Wat hierbij een rol speelt is dat er vaak nog een taboe rust op beperkte basisvaardigheden (Ecorys, 2014, SER, 2019). Schaamte belet sommige mensen om deel te nemen aan taalcurssussen. Bij anderen vormen eerdere negatieve ervaringen op school een belemmering om cursussen te volgen (Buisman, 2017). Ook is niet iedereen zich bewust dat hun taalniveau beperkt is (SER, 2019). Verder is het voor de buitenwereld ook niet altijd even eenvoudig om problemen rondom taal, rekenen of digitale vaardigheden te herkennen doordat mensen deze beperkingen weten te compenseren met andere vaardigheden (Bohneimm et al., 2004).

Scharten en Strating (2016) stellen dat veel onderzoekers kwantitatieve en inventariserende studies verrichten naar het aantal personen dat bereikt wordt met bepaalde activiteiten. Kwalitatief onderzoek en effectonderzoek zou minder voorkomen, concludeerden de auteurs destijds. Onduidelijk is wat de actuele kennis is. Met andere woorden, wat is er op dit moment bekend uit eerder onderzoek over wat werkt bij het (beter) werven van personen om deel te nemen aan taaltrajecten en ander aanbod? Welke goede voorbeelden en innovatieve ideeën zijn er te onderscheiden? En is innovatie mogelijk? Op welke manieren kunnen mensen het beste gemotiveerd worden om deel te nemen aan een taal- of rekentraject? Welke barrières ervaren mensen om deel te nemen?

Binnen het onderzoek dient er aandacht te zijn voor:

- Werkzame elementen
- Goede voorbeelden en innovatieve ideeën
- De leervragen, -wensen en -behoefte van mensen zelf

Een mogelijke aanpak is het benutten van bestaand onderzoek en overzicht bieden van bestaande kennis over wat werkt. Een andere mogelijkheid is empirisch onderzoek door bijvoorbeeld interviews af te nemen met experts. Een combinatie is ook mogelijk. Een belangrijk aandachtspunt in het onderzoek is dat er aandacht is voor de vertaling naar de beleids- en uitvoeringspraktijk zodat het onderzoek daadwerkelijk een impuls biedt voor verbetering van de praktijk.

Speerpunt 2 Intergenerationele overdracht van beperkte basisvaardigheden

De aanpak van een gebrek aan basisvaardigheden vraagt een lange adem aangezien het van generatie op generatie overgedragen kan worden. Taalachterstanden ontstaan op jonge leeftijd en hebben een grote invloed op de ontwikkeling van geletterdheid en de schoolloopbaan. Een integrale ondersteuning van kinderen op school en thuis, waarbij er erkenning is voor de invloed van de omgeving thuis op hun ontwikkeling, is volgens metastudies een veelbelovende strategie om taalachterstanden op jonge leeftijd te voorkomen. Het gaat om zogenoemde gezinsprogramma's waarin de focus ligt op het verrijken van de taalomgeving thuis, duale programma's die zich richten op de ontwikkeling van kinderen op school en thuis en partnerschapsprogramma's. Deze laatste zijn gericht op het verbeteren van de afstemming tussen school en de thuisomgeving. (Van der Pluijm, 2020).

Van der Pluijm (2020) stelt in haar proefschrift dat er tot op heden beperkt aandacht is voor het op maat aanbieden van programma's aan ouders met lage opleidingsniveaus. Aangezien een lage opleiding van ouders de belangrijkste oorzaak is voor taalachterstanden van kinderen, is dat een belangrijke groep om te bereiken. Overigens geeft Van der Pluijm aan dat eerdergenoemde gezinsprogramma's minder effect opleveren bij ouders met een lage opleiding en mensen met een migratieachtergrond. Veelbelovende interventies kunnen dus voor bepaalde groepen heel goed uitpakken, maar voor anderen minder soelaas bieden.

De vraag is daarom wat werkt voor wie in welke omstandigheden bij het voorkomen/doorbreken van de intergenerationele overdracht van beperkte basisvaardigheden? Hoe zit dat specifiek voor kwetsbare en sociaal geïsoleerde ouders en aanpakken gericht op het kind en gezin in de thuissituatie? De complexiteit van de problematiek is soms groot en het gegeven dat de problematiek zich blijft voordoen binnen opeenvolgende generaties van dezelfde (multiprobleem)familie, maakt het een ingewikkelde opgave. Er is behoefte aan overzicht als het gaat om werkzame elementen voor het doorbreken van de intergenerationele overdracht. Hoe kunnen instanties en professionals betrokkenen helpen de vicieuze cirkel te doorbreken? Maar ook: wat werkt bij het versterken van basisvaardigheden en de toeleiding naar (taal)aanbod van ouders in een kwetsbare positie?

Binnen het onderzoek dient er aandacht te zijn voor:

- Werkzame elementen
- Goede voorbeelden en innovatieve ideeën
- In het onderzoek ligt de focus op het kind en in het gezin (focus op gezin/thuis en niet schoolsituatie) en op ouders met (risicofactoren voor) beperkte basisvaardigheden

Een mogelijke aanpak is het benutten van bestaand onderzoek en overzicht bieden van bestaande kennis over wat werkt. Een andere mogelijkheid is empirisch onderzoek door bijvoorbeeld interviews af te nemen met experts. Een combinatie is ook mogelijk. Een belangrijk aandachtspunt in het onderzoek is dat er aandacht is voor de vertaling naar de beleids- en uitvoeringspraktijk zodat het onderzoek daadwerkelijk een impuls kan bieden voor verbetering van de praktijk.

Totstandkoming en randvoorwaarden

De Onderzoeksagenda 2021 van het Expertisepunt Basisvaardigheden is met uiterste zorg samengesteld. Projectideeën die aansluiten bij de Onderzoeksagenda 2021 kunnen uiterlijk 1 september 2021 worden ingediend.

Lees voor de totstandkoming van de onderzoeksagenda, de randvoorwaarden en de verdere procedure op www.movisie.nl/onderzoeksportaalexpertisepuntbasisvaardigheden. Daar vindt u ook het formulier om uw projectidee in te sturen.

LITERATUURLIJST

Abma, J., Attema, K., Hansma, L., Kaptein, M., Nijboer, M. Postma, D., Rietdijk, A., Wal, J. van der (2017). *Samen doen wat nodig is om armoede te bestrijden. Eindrapportage van een praktijkgericht onderzoek naar de ondersteuning van peer groups bij de ontwikkeling van ervaringsdeskundigheid ten behoeve van armoedepreventie*. Leeuwarden: NHL Hogeschool & Stenden Hogeschool.

Bohenn, E., Ceulemans, C., Guchte, C. van, Kurvers, J., & Tendeloo, T. van (2004). *Laaggeletterdheid in de Lage Landen. Hoge prioriteit voor beleid*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Buisman, M. (2017). *Negatieve leerervaringen van volwassenen met lage basisvaardigheden*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Den Hollander, 2018. *Verslag literatuuronderzoek naar de inzet van ervaringsdeskundigen in inspraak laaggeletterden in het lokale beleid*. Vereniging Belangenbehartiging Alfabetisering.

Ecorys & Kohnstamm Instituut (2014). *Evaluatie Actieplan Laaggeletterdheid 2012-2015*. Rotterdam: Ecorys.

Eerden, E., van der (2017). Vereniging van Ervaringsdeskundigen: tegen misstanden. In: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, nr. 2, p. 40.

Engbersen, J. & Omlo, J (2020) *Uit de duivelskring van armoede. Wat sociaal werkers en medewerkers van kinder- en peuteropvang kunnen betekenen in de aanpak van armoede in Noord-Nederland*. Movisie: Utrecht.

Hooghiemstra, E., Van Pelt, M. (2020). *Kennis- en Onderzoeksagenda Sociaal Werk*. Utrecht: Movisie.

Keuzenkamp, S. (2017) *Wat werkt en wie werkt? De rol van ervaringsdeskundigen bij de aanpak van armoede en schulden*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.

Pluijm, M. van der (2020). *At home in language. Design and evaluation of a partnership program for teachers with lower-educated parents in support of their young children's language development*. Alblasterdam: Ridderprint.

Scharten, R., & Strating, H. (2016). *Notitie witte vlekken inventarisatie laaggeletterdheid in Nederland t.b.v. Tel mee met Taal*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Sociaal-Economische Raad (SER) (2019). *Samen werken aan taal – Een advies over laaggeletterdheid, Advies 19/02, april 2019*.

Steenssens, K., Demeyer, B., & Regenmortel, T. Van (2009). *Conceptnota empowerment en activering in armoedesituaties*. Leuven: HIVA – KU Leuven.